

Dr. Srećko Zuglia: GRAĐANSKI PARNIČNI POSTUPAK ENRJ. Zagreb, „Školska knjiga”, 1957, 655 str.

Књига проф. Цуље је прво систематско дело о парничном поступку, објављено после ступања на снагу новог закона. Као и претходно дело проф. Цуље — *Грађанско процесно право* (1936) — и ово је обимно. Писац је, очевидно, ставио себи у задатак не само да изложи основе ове правне гране, него и да пружи одговор на многа питања са којима се срећу наука и судска пракса. Овако схваћен задатак био је утолико тежи што позитивноправну основу рада чини један закон који, и поред тога што спада у идејни круг средњоевропских права, претставља ново законодавно дело, донесено под новим друштвеним условима.

Једна од битних одлика у начину излагања проф. Цуље је у томе што се он не ограничава на правну догматику. За сваку установу он пружа објашњење са становишта целисходности, готово о сваком ставу заузетом у новом закону он даје своју правнополитичку оцену. То је оно по чему се ова књига у многоме разликује од класичних уџбеника. Треба истаћи да је та оцена понекад и негативна.

Књига проф. Цуље има још неке одлике. Прво, за разлику од других дела ове врсте, писац се на много места, често у примедби испод текста, макар и сасвим кратко, осврће на домаћа права у прошлости, а понекад и на страна позитивна европска права, као сојетско, чехословачко, немачко, италијанско, шведско, француско. Без амбиције да ово указивање на друга законодавства претставља један потпуни упоредноправни метод, проф. Цуља пружа и на тај начин могућност за правнополитичку оцену појединих установа нашег новог поступка. Даље, књига проф. Цуље је потпуна у погледу нашег законодавства. Наиме, писац је на одговарајућим местима обухватио све наше посебне прописе који имају процесноправни карактер. Тешко да би се у том погледу могао наћи неки пропуст. Најзад, треба поменути и то да се писац на више места осврће и на извршни ванпарнични поступак.

Проф. Цуља је правник позитивист не само по материји којом се бави, него и по свом схватању циља правне науке: истинску вредност имају само они научни појмови и конструкције, који доприносе тачној примени норме. То схватање огледа се и у начину на који је у овом делу распоређено градиво. Овај распоред у многоме је паралелан са распоредом у самом закону, свакако зато да би излагање било што ближе законском тексту. (На стр. 247 писац објашњава да је првенствено из тога разлога учење о супарничарству и о учешћу трећих лица изнео у глави о тужби а не у глави о странкама.) Први део књиге садржи уводна разматрања и излагања о начелима парничног поступка, о процесним субјектима (суд, странке) и о парничним радњама. У овај део спада и отсек о доказима и доказивању. У другом делу изложен је ток поступка. Тај део садржи учење о тужби, припремање главне расправе, главну расправу, пресуде и правоснажност. У тај део улази и наука о правним лековима. Трећи и четврти део књиге посвећени су, као и закон, посебним поступцима, односно поступку пред привредним судовима. (Четврти део садржи и осврт на поступак војних судова.) Међутим, самим тим што је реч о једном систематском делу, изложена расподела гра-

дива није спроведена стриктно. О појединим значајним установама и проблемима говори се на више места, сваки пут у вези са другим установама и проблемима, што је педагошки несумњиво корисно, јер омогућује њихов свестрани приказ, а тиме и боље разумевање.

Иако сматра да социјалистичко процесно право претставља потпуну, од грађанског (материјалног) права независну и равноправну грану социјалистичког правног поретка (стр. 16), проф. Џуља се питању тзв. права на правну заштиту (правозаштитног захтева) изјашњава за монистичку концепцију: Право на правну заштиту постоји, али не као некакво посебно, од субјективног права различито, овлашћење јавноправне природе. Право на правну заштиту извире из самог субјективног права и пратилац је овлашћења које носилац субјективног права има према другом правном субјекту. Из тога што је захтев за правном заштитом управљен према држави, не може се извести закључак да он није грађанскоправне (материјалноправне) природе (17 и 18). Доследно томе, и тужба у материјалном смислу није ништа друго, него право да тражимо судску заштиту неког грађанског права, грађанскоправног захтева (367). И према појму процеса као односа заузима проф. Џуља негативан став. Он сматра да тај појам није нужан ни због оног малог броја разлога због којих се у науци одржава. По проф. Џуљи не може се узети да постоји процесноправни однос као јединствен однос који би обухватио све процесне ситуације у целини и из кога би проистекла јединствена саницација. Осим тога, ако је то јединствен однос, требало би да се он — без обзира на одговор по питању између којих субјеката постоји — заснива одједном, а то очигледно није случај (23 и 24). Сматрајући да ни Голдшмитова теорија о процесу као правној ситуацији не даје задовољавајуће решење појма процеса, проф. Џуља закључује да не преостаје друго него да се процес сматра као низ узастопних и међу собом повезаних процесних радњи управљених једном заједничком циљу, тј. пружању одговарајуће правне заштите, а процесно право скупом многоструких и многостраних процесних односа повезаних са предузимањем и пропуштањем тих радњи (24).

Поводом излагања о изворима парничног поступка, треба истаћи да проф. Џуља придаје делатности судске праксе креативан значај. Суд, на основу апстрактне правне норме, доноси конкретан правни пропис за конкретни случај, али тај пропис нема снагу закона, него вреди само колико је кадар да својим образложењем увери суд у своју исправност при решавању будућих случајева (60).

С обзиром на циљеве парничног поступка (пружање правне заштите, јачање поверења у правну сигурност, васпитно деловање на народ), проф. Џуља сматра да су основна начела тога поступка начела законитости, материјалне истине, као и упрошћеност, брзина и јевтиноћа (66). С обзиром на уређење самог поступка, поред ових: начела, долазе и друга, а пре свега начело социјалистичког демократизма (67 и сл.). Начело диспозитивности је у књизи врло разрађено, нарочито са освртом на одредбу чл. 3, ст. 3, закона о парничном поступку. Ову одредбу требало би, по мишљењу проф. Џуље, применити и на одрицање од тужбеног захтева (75). Начело саслушања обеју странака, које је загарантовано одредбом чл. 5, ст. 1, новог закона, и начело контрадикторности проф. Џуља третира као два начела (83 и 90), мада и по њему контрадикторност није ништа друго него остварење најважнијег начела парничног поступка, тј. начела саслушања: обеју парничних странака (91). По питању како је у поступку организовано прикупљање процесне грађе, писац сматра да у новом закону расправно начело није ни искључиво ни премаћно. Из чл. 6, ст. 1 и 3, произлази да је по овом питању превага дата истражном начелу (86 и 87). Овај став писац у даљем излагању нешто ублажава тиме што узима да суд може чињенице које странке неће да изнесу испитивати по службеној дужности само кад странке иду преко гра-

нице допуштене им диспозиције (271). Усменост је средство за остварење контрадикторности, непосредности и јавности (90). Неодржаване главне расправе је повреда начела контрадикторности (538). Данаас се поступак сматра усменим само ако је усменост повезана са непосредношћу. Усменост није нужно загарантована кад се расправа спроводи учешћем само једне странке (95).

Као прву санкцију за злоупотребу права у поступку, проф. Цуља наводи право суда да на основу чл. 3, ст. 3, новог закона одбаца радњу којом странка злоупотребава своје право да ту парничну радњу предузме (122).

Пошто је материју организације судова изложио у свом посебном делу — *Судови и остали органи који учествују у вршењу грађанског правосуђа* —, писац се у овој књизи ограничио да из ове материје изложи само састав судова. Наука о надлежности разрађена је, напротив, врло детаљно (78 страна). Проф. Цуља замера што нови закон, наспрот предатном праву, не предвиђа да се споразум о надлежности по месту испуњења уговора мора доказати исправом (182). Он, исто тако, сматра да нема оправдања за забрану пророгације стварне надлежности кад је реч о споровима за које се надлежност одређује *ratione valoris* (194).

У глави о странкама и њиховим заступницима, проф. Цуља заступа гледиште да законски заступници, посебно директори привредних организација, имају ограничено право располагања имовином организација које заступају, па редовно неће моћи без нарочитог овлашћења од надлежних органа своје установе вршити диспозитивне радње у поступку (236). — Одредби чл. 72, ст. 3, новог закона којом се малолетна лица проглашују за парнично неспособна, писац упућује замерку да није даследна одговарајућој материјалноправној одредби у Основном закону о односима родитеља и деце, којом се малолетним лицима, старијим од 14 а млађим од 18 година, признаје ограничена пословна способност (229). — Прописи новог закона о посебном овлашћењу родитеља и старатеља за предузимање диспозитивних парничних радњи (чл. 74), по мишљењу писца, нису довољно одређени, што може створити неизвесност у погледу ваљаности пресуде, чак и кад је правоснажна (стр. 235). — У парницама привредне организације, над којом је отворен поступак принудне ликвидације, ликвидациони управитељ појављује се као странка у формалном смислу (226).

По питању правне природе парничних радњи странака, проф. Цуља заступа савремено схватање да се те радње предузимају саморади формирања процеса и да оне саме по себи немају никакве важности ван онога поступка у коме су обављене, нарочито да немају утицаја на сам материјалноправни однос. То важи и за признање, одрицање и поравнање. Зато се ови акти могу побијати само предлогом за понављање поступка а не и тужбом као обични материјалноправни уговори (252, 561 и 562). Ипак разлози за побијање су, као и код материјалноправних изјава воље, заблуда, превара, принуда (252). — Писац сматра да у случају пропуштања главне расправе, осим кад је због пропуштања донесена контумациона пресуда, нема места повраћају у пређашње стање, јер странка може оно што је пропустила изнети у жалби (280).

У глави о достављању проф. Цуља сматра да одредба чл. 130 којом се регулише достављање лично адресату, омогућује несавесном адресату који нема одраслих чланова породице да у договору са настојником и суседом избегава доставу докле год хоће (291).

У глави о доказима уопште проф. Цуља истиче као један недостатак нашег новог закона то што у њему није изрично прихваћена установа довођења до вероватноће, али он сматра да се начела

нашег предатног права у том погледу могу примењивати у нашем данашњем праву (314 и 315). Код доказа вештацима писац истиче да са становишта модерног процесног законодавства исказ вештака нема сам по себи већу вредност него исказ сведока (350). (Примеђујемо да је упркос томе требало у књизи указати на огроман пораст значаја доказа вештацима, до кога је дошло напретком науке у току последњих деценија.) — Са изостављањем заклетве код доказа са слушањем странака, овај доказ је по мишљењу проф. Цуље изгубио готово сваку вредност (356 и 357).

У излагању о тужби треба истаћи критику коју писац упуђује одредбама о преиначењу тужбе а посебно одредби о преиначењу проширењем тужбеног захтева. Проф. Цуља је мишљења да ограничења што их наш поступак ставља преиначењу и проширењу тужбе нису потребна нити су ефикасна (382—384 и 509). Примеђујемо да проф. Цуља и тужбу за утврђење очинства сматра преображајном тужбом (370).

Контумациону пресуду проф. Цуља сматра као пређутно признање тужбеног захтева (441). Та пресуда уствари није пресуда због изостанка са рочишта него због пропуштања одговора на тужбу (415). — Иначе, писац је мишљења да је прихватање аустриске контумације, са благим мерилом за повраћај у пређашње стање, мање целисходно него да је усвојена контумациона пресуда са приговором (458).

Глава о правоснажности обрађена је детаљно (34 стране). Проф. Цуља долази анализом до закључка да нема битне разлике између формалне и материјалне правоснажности (481). — Понављање правоснажне пресуђене ствари не спречава сама правоснажност него недостатак правног интереса да поново буде утврђено оно што је једном утврђено. Ако постоји оправдан правни интерес, може се покренути парница и о једној ствари која је правоснажно пресуђена (484). Иначе, он је присталица материјалноправне теорије правоснажности утолико што нетачној пресуди придаје конститутиван значај (487).

Поступак по правним лековима обрађен је релативно мање детаљно (62 стране). Проф. Цуља заступа гледиште да нема одсечне границе између редовних и ванредних правних лекова (511). — Иако о томе нема изричне одредбе, писац је мишљења да је допуштено да другостепени суд, поводом жалбе против пресуде, провери постојање нових чињеница и доказа на тај начин што ће замолити првостепени суд да изведе понуђене нове доказе (523). — Могућност да ревизиони суд врати правну ствар првостепеном суду ако постоји оправдана сумња у истинитост чињеница на којима је пресуда заснована, крије у себи опасност да се ревизија претвори у жалбу против пресуде (557). — Писац критикује недопустивост ревизије у случају кад се правна оцена ствари у другостепеном поступку заснива искључиво на примени републичког закона (554).

Од посебних поступака најдетаљније је обрађен поступак у брачним и патернитетским парницама (28 страна). У овом делу књиге проф. Цуља се местимично упушта у казуистику, например, у ставовима у којима говори о овлашћењу наследника за наставак брачних парница, о овлашћењу за поништај брака, о утврђивању очинства (598—600, 617—620). Писац сматра да би у брачним споровима јавном тужиоцу требало дати активну улогу у сврху одржавања брака, како је то предвиђено у неким страним правима (397).

Обим овога дела захтевао би и регистар састављен по појединим прописима.

Др. Боривоје Познић